

Zašto ljudi žele vlast

Srpski

<https://prompting-query.com/sr/books/year-2025/why-people-want-power-essay/>

Težnja ka vlasti jedan je od najstarijih i najpostojanijih ljudskih pokretača. Njeni koreni sežu i u istoriju i u biologiju: nagoni za dominacijom, uspostavljanjem hijerarhije i kontrolom resursa čine vlast poželjnom, a mnogima se čini i neophodnom. U istoriji ta težnja dobija lik junaka, poglavice ili monarha, oko kojih se ne grade samo države već čitavi sistemi vrednosti.

Ipak, koliko god taj poriv bio postojan, društvene okolnosti nas iznova teraju da preispitujemo razloge za vlast. Oskudni resursi, nadmetanje i strah od haosa stvaraju potrebu da je opravdamo: zašto baš ova vlast, zašto sada, zašto ovako? Tu kultura i vaspitanje najviše utiču na nas. Uče nas da vlast vidimo kao cilj, dostižan položaj, znak uspeha. Ti razlozi se učvršćuju u mitovima, prenose s roditelja na decu i postaju deo vaspitanja.

Pa ipak, javlja se pitanje: šta bi bilo da u ljudskoj istoriji nikada nije postojala potreba za težnjom ka vlasti? Zamislimo svet čije društveno uređenje ne poznaje hijerarhije, u kome horizontalne veze zamenjuju vertikalne. Život bi u njemu bio iz temelja drugačiji, možda prilagodljiviji, možda haotičniji, ali svakako ne onakav kakav poznajemo. Jednako duboko promenio bi se i naš odnos prema legitimnosti: kada vlast ne bi tražila razloge ni objašnjenja, mogli bismo je doživljavati kao prirodnu ili, naprotiv, kao besmisleni.

Upravo ovde razlog postaje ono što vlast čuva od samovolje. Želimo da verujemo da vlast ima osnov, da nije slučajnost, hir ili greška. Ta vera stvara osećaj predvidljivosti, moralnog oslonca i poverenja. Bez nje, vlast izgleda kao tiranija ili kaos, zavisno od pogleda onoga ko je posmatra.

Ali šta ako je i taj razlog samo naknadno opravdanje? Onda on ne prethodi vlasti, već je prati poput ukrasa ili omotača. Takvo saznanje podrija osećaj pravde: ako je razlog privid, možda je i vlast samoobmana.

Razlog često služi kao opravdanje za moralnu nadmoć. To nije samo logičko objašnjenje, već polaganje prava na istinu i na odlučivanje o tome šta je dobro, a šta loše. Na tom temelju počiva politička retorika: „Imamo pravo zato što...“ U tim rečima leži snaga koja vlast čini postojanom, prenosivom i legitimnom. Ipak, ponekad je to samo omotač iza kojeg se kriju gruba sila, kontrola i prinuda. Kada omotač postane providan, vlast gubi svoju čar i ostaje puki mehanizam.

Kada vlast ne bi imala nikakvo opravdanje, makar u obliku mita, bila bi prazna. Ljudi bi se pokoravali samo iz straha ili po inerciji. Dok god postoji bilo kakav razlog, čak i sporan, vlast može da opstane. Ali tu leži opasnost: kada razlog izgubi sadržaj, vlast postaje manipulacija. Tada je ne održava uverenje, već nemoć.

Neki istraživači smatraju da je strah osnovni razlog težnje ka vlasti. Strah od anarhije, nereda i odsustva granica gura ljude ka pokoravanju. Vlast obećava sigurnost i stabilnost, čak i kada je cena te stabilnosti ograničavanje slobode. Važni su i drugi motivi: zavist, harizma, želja za samopotvrđivanjem. Ponekad je vlast samo sredstvo samoodbrane. Ponekad način da se ublaži unutrašnja strepnja.

Zamislimo da vlast nastaje iz ljubavi, a ne iz straha. U takvom društvu vođstvo bi značilo brigu, a ne dominaciju. Vlast bi bila služenje, a ne gospodarenje. Da li je to moguće? U teoriji jeste. U stvarnosti su takvi oblici vlasti retki i krhki. Težnju ka vlasti zasnovanu na ljubavi mora da podrži zajednica, ne samo njen nosilac.

Kada bi vlast nastajala iz protesta, ne bi čuvala postojeće stanje, već bi nastojala da ga sruši. Sama bi postala izraz revolucionarnog poriva, stalnog obnavljanja i odbacivanja ustaljenih hijerarhija. U

tom slučaju izgubila bi ulogu čuvara stabilnosti i pretvorila se u oruđe promene, ali ujedno i u izvor nestabilnosti.

U stvarnosti, međutim, nailazimo na paradoks: što više vlasti čovek stiče, to češće gubi sebe. Egzistencijalna kriza koja se javlja pri sticanju kontrole ogoljava unutrašnju prazninu. Ispostavlja se da vlast ne ispunjava život smislom; ona može i da ga uništi. Tada čovek oseća da vlast nije vrh, već ponor.

Osećaj da je vlast besmislena ne mora poticati samo iz lične krize. Mogu ga izazvati i problemi sistema: neuspele reforme, korupcija, ideološki zamor. Kada vlast ne daje rezultate, deluje nedelotvorno, kao pozorišna predstava. Ljudi gube poverenje, povlače se i odbijaju da učestvuju u politici. Vlast postaje predmet viceva, farsa umesto oruđa.

Zamislimo društvo u kome vlast uvek deluje ispunjeno smislom. Možda u njemu ne bi nastala filozofija sumnje niti potraga za drugačijim oblicima upravljanja. Ali upravo ta sumnja pokreće intelektualni i društveni razvoj. Iz nje nastaju kritika, protest i preispitivanje.

Ako besmislenost vlasti ne vodi u apatiju, već budi ljude, otvara se mogućnost za nov odnos prema vlasti. Ljudi preispituju svoje učešće, traže načine da se uključe i zahtevaju odgovornost. To, međutim, često vodi i radikalizaciji. Čovek koji traži smisao kroz vlast rizikuje da upadne u zamku samoobmane i da vlašću nadomešta unutrašnju prazninu.

Takav čovek može poverovati da će jedino kroz vlast postati važan. Besmisao tada ne nestaje; samo se skriva iza titula, uticaja i podređenih. Iza toga često stoji strepnja: „Šta ako sve ovo ne znači ništa?“ Ona može razoriti čitavu strukturu iznutra. Vlast tada gubi oslonac i počinje kriza legitimnosti.

Ponekad se to izražava kroz kulturnu parodiju: vlast postaje predmet podsmeha i satire. Ritualni koji su nekada delovali važni postaju prazni. Kada cilj vlasti više ne odgovara njenim rezultatima, temelji počinju da se osipaju. Ljudi prestaju da veruju obećanjima i vlast ostaje bez budućnosti.

Tu se otvara još jedno važno pitanje: na čemu vlast počiva? Bez osnova, ona postaje nasilje. Postoje kulture u kojima vlast jednostavno „jeste“, poput prirodne pojave. Ne traži objašnjenje. U drugim sredinama, naročito demokratskim, vlast bez osnova doživljava se kao pretnja.

Zato nastaju priče: o božanskom pravu, o tradiciji, o ugovoru između naroda i vladara. Takvi osnovi daju vlasti legitimnost. Pravne norme je uređuju, kultura štiti, obrazovanje objašnjava. Sve to stvara osećaj pravde. Ljudi osećaju da se pokoravaju nekom redu i logici, a ne samovolji.

Ali šta ako je osnov samo dimna zavesa? Šta ako ne odražava stvarnost, već je prikriva? Tada vlast postaje manipulacija. Naročito kada se opravdanja prečesto menjaju: od religije do napretka, od napretka do sigurnosti, od sigurnosti do opstanka. To neprestano traženje novog uporišta nagriza poverenje. Vlast postaje nestabilna.

Kada su osnovi nejasni, počinje borba tumačenja. Jedni kažu da vlast štiti, drugi da ugrožava. U toj borbi ne pobeđuje onaj ko je u pravu, već onaj ko je glasniji. Tako se ruše institucije, rađa populizam i nestaje saglasnost.

Ako harizma zameni osnov, vlast zavisi od jedne ličnosti. To je opasno: harizma je smrtna, a nasledstvo neizvesno. Vlast se pretvara u predstavu. Kada se predstava završi, ljudi ostaju sami pred prazninom.

Ponekad je osnov samo navika. „Tako je oduvek bilo.“ U tome je snaga tradicije, ali i njena slabost: ona ne dopušta obnavljanje. Vlast se ukoči poput mumificiranog tela. Postoji, ali više ne živi.

Pa ipak, uprkos svoj krhkosti, postojanje osnova jača osećaj pravde. Ako ljudi razumeju i prihvataju razlog zbog kojeg vlast postoji, prihvaćće je i u teškim vremenima. Bez toga ostaje samo strah. Ili ravnodušnost. Ili pobuna.

Vlast se neizbežno javlja tamo gde treba uskladiti ponašanje, upravljati resursima, rešavati sukobe i održavati red. Nalazimo je u svim oblicima organizovanih odnosa: od drevnih plemenskih zajednica do savremenih država, od porodice do multinacionalnih korporacija, pa i zajednica na internetu. U svakom okruženju poprima posebne oblike koji odražavaju stepen razvoja društva, njegove potrebe i kulturne predstave.

Odsustvo vlasti, nasuprot tome, zapažamo tamo gde upravljanje nije potrebno ili postoje drugi načini uređivanja života: jednakost, autonomija, samoregulacija. Takvi uslovi su, međutim, najčešće kratkotrajni ili zavise od izolacije. Istorijski primeri — anarhističke komune, plemena bez hijerarhije, kratki utopijski pokušaji — pokazuju da su organizovani sistemi sasvim bez vlasti retkost.

Vlast postaje moguća kada se steknu određeni uslovi: gustina naseljenosti, nadmetanje za ograničene resurse, složene komunikacione veze, hijerarhije ili interesi koje treba uskladiti. Nasuprot tome, potpuna autonomija, izolacija, kulturno odbacivanje kontrole ili nepostojanje potrebe da se odnosi uređuju čine vlast nemogućom ili nestabilnom. U takvoj sredini ona ili ne nastaje ili se brzo raspada.

Proučavanje sredine u kojoj se vlast oblikuje pomaže da razumemo šta je jača, a šta slabi. Krize, sukobi, velika nejednakost, hijerarhije i društvene podele pogoduju vlasti. U tim okolnostima ona se doživljava kao sredstvo opstanka i očuvanja reda. Otvorena društva, horizontalne strukture, visok stepen poverenja i razvijene ustanove samoupravljanja manje joj pogoduju. Smanjuju potrebu za mehanizmima vlasti i mogu otvoriti prostor za druge oblike regulisanja.

Granice vlasti nisu samo političke i administrativne linije. One su i misaone, kulturne i simboličke prepreke. Vide se u predstavama građana o prihvatljivom uticaju institucija, u pravnim ograničenjima, u mitovima i ritualima koji obuzdavaju vlast ili joj daju poseban položaj. Te granice nisu uvek jasne, ali određuju šta vlast u nekoj kulturi sme, a šta može.

Različiti krajevi i kulture daju vlasti različite oblike. U nekim društvima ona je oličena u osobi i vezana za harizmu vođe; u drugima je institucionalna i bezlična. Vlast može biti verska, svetovna, vojna, civilna ili digitalna. Svaki oblik odgovara posebnim istorijskim, kulturnim i klimatskim uslovima svog područja. Geografija i kultura deluju kao filter: mogu ojačati vlast, dati joj stabilnost i legitimnost, ali je mogu učiniti i krhkom i podložnom krizama.

Odnos vlasti sa drugim pojavama jedan je od ključnih pokazatelja njene stvarnosti i delotvornosti. Vlast ne postoji izdvojeno: nužno je povezana s pravom, kapitalom, informacijama, nasiljem, religijom i tehnologijom. Te pojave mogu pojačati ili ograničiti njeno delovanje. Mediji, na primer, mogu prenositi glas vlasti, ali je i kritikovati; vojska može podržati režim, ali i izazvati prevrat.

Postoje organizovane grupe u kojima vlast zauzima središnje mesto ili čini jedan deo šire celine. Tu spadaju državne institucije, korporacije, ideološki pokreti, verske organizacije, obrazovne ustanove i krugovi elite. Svaka može prema vlasti delovati kao subjekt, nosilac ili protivnik. Važno je

razumeti i da vlast pripada široj grupi upravljačkih i regulatornih pojava, zajedno s normama, sankcijama, zakonima i mitovima.

Grupe sa kojima vlast stupa u odnos i same se dele prema funkciji, položaju i institucijama. U njima nastaju uloge: vladar, posrednik, kritičar, prenosilac poruke, saveznik, protivnik. Svaka uloga utiče na strukturu vlasti i način njenog rada. Mesto same vlasti u grupi zavisi od toga kako je ljudi vide: kao izvor reda, sredstvo ugnjetavanja ili predmet manipulacije.

Te uloge zatim oblikuju odnose između vlasti i drugih pojava. Postoje saradnja, nadmetanje, sukob, simbioza, izbegavanje i iskorišćavanje. Vlast može da primorava, ubeđuje, manipuliše ili reguliše. Njen stil zavisi od kulturnog okruženja, ideoloških osnova i legitimnosti.

Društvene grupe, poput naroda, elite, vojske, verskih institucija i poslovnog sveta, imaju središnju ulogu u kretanju vlasti. One mogu biti njeni nosioci, ali i primaoci njenog delovanja. U nekim kulturama vlast se proglašava svetom, u drugima joj se ta svetost oduzima. Želja da se vlast očuva ili sruši zavisi od raspodele koristi, simboličkog kapitala i priča na kojima počiva.

Vlast nastaje iz potrebe za usklađivanjem, zaštitom, raspodelom resursa i uređivanjem ponašanja. Ti razlozi mogu biti spoljašnji — pretnje, sukobi, prirodne nepogode — ili unutrašnji, proistekli iz potrebe da se život uredi. Vlast je odgovor društva na izazov složenosti.

Posledice vlasti su dvojake: ona može obezbediti stabilnost i uslove za razvoj, ali i dovesti do ugnjetavanja, zastoja i izobličenja. Utiče na sve nivoe života, od raspodele dobara do kontrole mišljenja. Njene vidljive i skrivene funkcije obuhvataju zaštitu, usklađivanje, nasilje, manipulaciju i nametanje smisla.

Postoje i drugi razlozi za nastanak vlasti: kulturne sklonosti, mitološki osnovi, tehnološke mogućnosti, slučajnost i harizma. Svaki od njih može postati osnova posebnog režima.

Kada vlast ne bi štitila, doživljavali bismo je kao parazita. Kada ne bi bilo uslova koji joj daju legitimnost, stalno bi bila osporavana. Kada ne bi imala posledice, bila bi fikcija, a ne stvarna pojava.

Vlast je, dakle, mnogo više od mehanizma upravljanja. Ona je slojevita, promenljiva pojava koja stvara smisao i oblikuje ne samo društveni poredak već samu strukturu znanja, identiteta i delovanja. Utkana je u vreme, prostor, uzroke, društvo, kulturu i filozofiju. Svaka kaskadna analiza pokazuje da vlast nije nepromenljiva suština, već mreža odnosa, razlika, istorija i simbola koja se neprestano preuređuje prema okolnostima.